

İran'da e-Devlet

Kheyrollah SARBOLAND
sarboland1352@yahoo.com

e-Government in Iran

Abstract

This study evaluates the practice of e-government in Iran within the context of public administration reform and new public management practices. The findings show that, on the one hand, e-government applications in Iran positively affected some variables of public administration reform. It is also that e-government applications have no significant effect on some other variables of public administration reform. There are several problems in the areas of technical infrastructure, information security, access to government information and services, legal infrastructure, and finance, that limit the positive effect of e-government applications on public administration reform.

Keywords : Iran, e-Government, Public Administration, Reform, Government Organizations, New Public Management.

JEL Classification Codes : O3, O38.

Özet

Bu çalışmada, kamu yönetimi reformu ve yeni kamu işletmeciliği uygulaması bağlamlarında İran'daki elektronik devlet uygulaması bir alan çalışmasında toplanan veriler yardımıyla değerlendirilmiştir. Sonuçlar, İran'daki e-devlet uygulamalarının, bazı değişkenler (kamu örgütlerinde maliyetlerin azaltılması, kâğıt temelli işlemlerin/kırtasiyeciliğin azaltılması, kamusal bilgilere erişimin kolaylaşması, kamu örgütlerinde hesap verebilirliğin artması, vb.) üzerinde olumlu bir etki yaparken; diğer bazı değişkenlerde ise (elektronik demokrasinin yaygınlaştırılması, kamu örgütlerinde saydamlığın artması, kamu yönetiminde vatandaş katılımı düzeyinin yükseltilmesi, kesintisiz kamu hizmeti sunumu) olumlu yönde bir fark yaratmadığını göstermektedir. Sonuç olarak çalışma bulguları, İran'daki e-devlet uygulamalarında ciddi altyapı, veri güvenliği, erişebilirlik, mevzuat ve finansman sorunları yaşandığını göstermektedir.

Anahtar Sözcükler : İran, e-Devlet, Kamu Yönetimi, Reform, Kamu Örgütleri, Yeni Kamu İşletmeciliği.

1. Giriş

XX. yüzyıl bilgi teknolojilerinin olağanüstü bir hızla ilerlediği ve değişimin dünya devletlerinin sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel yapılarına önemli ölçüde etki ettiği bir dönem olmuştur. Kamu yönetimi de bu dönüşüm dalgası içerisinde yer almış, özellikle 1980'li yıllardan itibaren kamu hizmetlerinin bilgi teknolojilerinde giderek artan bir ivme ile yararlanmaya başladığı görülmüştür (Öktem, 2004: 139). İletişim ve bilgi teknolojilerindeki gelişmeler kamu yönetimini yeniden yapılanma ihtiyacı içine itmiş, hatta zorlamıştır. Yeniden yapılanma çalışmaları ile amaçlanan, kamu hizmetlerinin daha iyi ve daha az maliyetle yapılabilmesinin yollarını artmak ve açıklamaktır (Çelik, 2003: 155).

Bilgi teknolojileri dediğimiz bilgisayar, internet ve bilgisayar ağları gibi araçlarda insanlık tarihinde daha önce görülmemiş hızda ve boyuttaki teknolojik gelişmeler sonucu, veri-bilgi en önemli ve en değerli kaynakların başında gelmeye başlamıştır (Çelik, 2003: 149). Bu noktada karşımıza elektronik devlet (e-Devlet) terimi çıkmaktadır. Elektronik devlet (e-Devlet), kısaca kamu hizmetlerinin yapılması ve vatandaşlara sunulması sırasında bilgi ve iletişim alanındaki teknolojik olanakların kullanılması şeklinde tanımlanabilir (Balcı, 2003: 266).

Çalışmada önemli bir yere sahip olan reform kavramı, genellikle aksaklık ve hataları giderme, düzenleme, iyileştirme ve yeni yönetsel biçimlere yönelme anlamını yüklenmektedir. Değişen yönetsel, siyasal, ekonomik ve kültürel şartlara uyum sağlamak için kamu örgütlerinde reform yapma ihtiyacı sürekli kendini göstermektedir. İran da kamu yönetiminde reform konusunun gündemde olduğu ülkeler arasındadır. Çağdaş İran kamu yönetimi sisteminde, kamu işletmeciliği bakış açısının da etkisi ile şeffaflık, vatandaş katılımı, kamu hizmetlerinde verimlilik, düşük maliyet, yüksek hizmet kalitesi, kesintisiz hizmet verebilme, kırtasiyeciliğin azaltılması, hesap verebilirlik, bilgi ve iletişim teknolojilerinin daha yoğun kullanımı gibi konular öne çıkmaktadır. Bu bağlamda, yukarıda sıralanan konuları öne çıkaracak kaliteli, hızlı, vatandaş-odaklı kamu hizmetleri sunabilmek için “bilgi ve iletişim teknolojilerinin kamusal bilgi ve hizmet sunumunda kullanımı” olarak tanımlanan e-devlet kavramı, kamu yönetimi reformu çerçevesinde daha sık telaffuz edilir olmuştur. Bu çerçeveden hareketle bu çalışmanın **amacı**, İran kamu yönetimi sistemi ve reformlar bağlamında, İran'da e-devlet uygulamalarının İran'daki kamu örgütlerinde çalışanlarla yapılacak anket ve mülakatlar yoluyla değerlendirilmesidir.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır: Birinci bölümde İran'daki kamu yönetimi geleneği ve şu andaki idari sistem incelenmiştir ve bu bağlamda geçmişten bu yana kamu yönetimi alanında yapılan reform girişimleri ele alınmıştır. İkinci bölümde ise kamu yönetimi reformu bağlamında İran'da sıklıkla gündeme gelen ve idari sistemin sorunlarına bir çözüm önerisi olarak ortaya konulan e-devlet kavramı ve uygulamaları değerlendirilmiştir. Bu bağlamda, e-devlet uygulamaları, çözmeyi amaçladıkları sorunlar

ile ortaya çıkardıkları fırsat ve tehditler üzerinden tartışılmıştır. Üçüncü ve son bölümde ise e-devlet alanındaki uygulamaların ortaya çıkardığı bütüncül resme ulaşılmaya çalışılmıştır.

2. İdari Reform Olgusu ve İran Kamu Yönetimi Sistemi

Bu çalışmanın temel değişkenlerinden biri olan reform kavramı, üzerinde yoğunlaşılması ve doğru anlamlandırılması gereken bir kavramdır. Bir ülkede hangi alanda yapılacak olursa olsun reformu gerekli kılan nedenler üzerinde önemle durulması gerekmektedir. Yapılan bu çalışmada idari reform ve kamu yönetimi reformu üzerinde durulmuş ve idari reform ve kamu yönetimi reformunu gerektiren nedenler irdelenmiştir. Reform kavramı genel olarak aksaklıkları ve hataları giderme, düzeltme, iyileştirme ve yeni bir biçim verme anlamında kullanılmaktadır. Bazen reforma, mevcudu bir kenara bırakarak tümüyle yeni biçimlere yönelme gibi anlamlar da verilmektedir (Kuyaksil, 1985: 97).

Reformun amaçları ile nedenleri arasında yakın bir bağ vardır. Çünkü reforma gerekçe oluşturan nedenler reformun amacı haline gelmektedir. Reform, nedenlerin oluşturduğu amacı ya da amaçları gerçekleştirme çabasıdır (Payaslıoğlu, 1971: 6–7).

1970’lerde yaşanan petrol krizi ve refah devletin anlayışının bunalıma girmesi, minimal devlet anlayışı çerçevesinde bir yeniden yapılanmayı beraberinde getirmiştir. Yeni liberal yaklaşımlar ışığında, devletin işlev alanı yasa ve düzen ile sınırlı hale getirilmiştir. Ayrıca küreselleşmenin de etkisiyle; devlet yapıları, demokrasi düşüncesi, uluslararası ilişkiler, birey-vatandaş ilişkileri anlayışı farklı anlamlar kazanmış, çoğulculuk ve katılım ön plana çıkmıştır (Öktem, 2005: 549). Bu süreçte bir yandan yerel ekonomilerin ağırlığı artarken diğer yandan da karar alma mekanizmalarına halkın katılım imkânı artmış ve demokratikleşme önem kazanmıştır. Bu bağlamda özel sektörün payı artmış, yerel düzeyde kurumsal işbirliği ağırları önem kazanmış ve “yönetişim” ile kentsel rejim biçimleri gibi yeni eğilimler ortaya çıkmıştır (Gül, 2005: 40).

2.1. İdari Reformun Nedenleri ve Başarının Koşulları

Kamu yönetiminde meydana gelen aksaklıkların önlenmesi amacıyla, yapılanması gereken köklü değişiklikleri ifade etmek için, farklı ülkelerde kavramların kullanıldığını görüyoruz. İngiltere’de “Kamu Yönetiminin İyileştirilmesi”, Avustralya’da “Kamu Yönetimi Reformu”, Yeni Zelanda’da “Yeni kamu işletmeciliği”, İskandinav Ülkelerinde “Kamu Yönetiminin İyileştirilmesi”, Fransa’da “Âdemi Merkeziyetçileştirme Reformu”, ABD’de “Devletin Yeniden Yapılandırılması”, Sovyetler Birliğinde “Yeniden Yapılanma”, OECD yayınlarında “Yeni Yöneticilik” kavramları tercih edilmektedirler (Tutum, 1994: 3–4).

İran'da da “Yönetimde Reform”, “Yönetimin İyileştirilmesi”, “Bürokrasinin Azaltılması”, “Devletin Küçültülmesi” gibi farklı kavramların kullanıldığını görüyoruz. Bütün bu gelişmelere paralel olarak, kökenli çok daha eskilere dayanmakla birlikte, özellikle 1980'li yıllarda başlayan devletin yeniden yapılandırılması anlayışı, İngiltere, ABD, Fransa ve Sovyetler Birliği'nde iç kamu oyununun ilgi odağı haline gelmekle kalmamış, dünya kamuoyunun çok yakından izlediği bir konu olmuştur. 1990'lı yıllarda da bu alandaki gelişmeler, yeni bir ivme kazanmıştır (Tutum, 1994: 3–5).

Kamu yönetimini reforma zorlayan nedenler ülkeden ülkeye farklı olmak üzere bu nedenlerin bazıları genel olarak her ülkede görülebilir bu nedenler şunlardır;

- Bütçe, Güven ve Performans Açıkları,
- Bilgi Teknolojisindeki Gelişmeler,
- Uluslararası Kuruluşların Etkileri,
- Kuramsal Alanda Yaşanan Gelişmeler,
- Devletten Beklentilerin Artması,
- Kamu Yönetimi Kuramında Yaşanan Bazı Gelişmeler,
- Yerelleşme,
- İktisadi ve Siyasi Kuramlarda Yaşanan Bazı Gelişmeler.

Reformların bu derece yaygın olmasında OECD, IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşların doğrudan veya dolaylı olarak etkisi oldu. Diğer bir ifadeyle bu kuruluşlar tarafından hazırlanan raporlar reformları yönlendirdiler. Ayrıca IMF gibi uluslararası kuruluşları verecekleri kredilerin ön şartı olarak bir takım reformların yapılmasını zorunlu kıldılar. Bu günümüzde de bu şekilde devam etmektedir (Coşkun, 2004: 133).

Bu güne kadar ülkelerin edindikleri deneyimler dikkate alındığında kamu reformu programlarının başarıya ulaşabilmesi için gerekli başlıca ön koşullar aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Yüksek düzeyde siyasal kararlılık gerektirmektedir. Yapılan reformlarda sonuna kadar gidilmelidir.
- Reform hedeflerinin açıklıkla tanımlanmış olması ve hedeflere yönelik gerçekçi stratejilerin oluşturulması gerekmektedir.
- Reform programına geniş tabanlı bir toplumsal desteğin elde edilmesi oldukça önemlidir. Yalnızca siyasal liderliğin ve üst düzey bürokrasinin

değil, kamu personelinin, sivil toplumun ve özel sektörün de programa destek verip sahip çıkması gerekir.

- Kamu kesimi istihdamının azaltılmasına koşul olarak kamu personeli için alternatif istihdam olanaklarının güvence altına alınması bu kesimin reforma tepki vermesini önleyici bir önlem olmaktadır.
- Kamu personelinin katılımcı yönetim kurumları ve süreçlerin oluşturulmasına katkıda bulunmalarını ve yükümlüklerini tarafsızlıkla yerine getirmelerini destekleyici, özendirici durumların oluşturulması gereklidir (Sabancı, 2003: 34).

2.2. İran'da İdari Reformun Tarihsel Gelişimi

İran kamu yönetimi sisteminin anayasal, siyasal ve idari yapısının oluşumunda genelde İran tarihinin, özelde ise İran'ın idari ve siyasi tarihinin önemli etkisi vardır. En eski medeniyet merkezlerinden biri olan İran coğrafyasında, klasik anlamda çok eski bir devlet geleneği vardır. Ahamanişler, Persler, Sasaniler gibi birçok imparatorluk kuran İran'ın yönetimde modernleşme çabaları ise oldukça yeni sayılabilir:

XIX. yüzyılın ilk yarısı Osmanlı Devleti, Mısır, Fas ve İran gibi ülkelerde ciddi anlamda ve kendi inisiyatiflerinde reform çalışmalarının yapıldığı bir dönemdir. İran'da devlette reform yapma ve modernleşme çabaları, Abbas Mirza gibi hırslı ve Nasereddin Şah gibi meraklı olan Kaçar veliaht ve şahların arzularına göre biçimlenmekle birlikte, siyasi önderlerin, daha çok en üst kademeye gelen az sayıda siyasinin sonuçsuz kalan ve kişisel olan çabalarına dayanır (Sezer, 2002: 185).

Dönemin iç toplumsal gelişmeleri içinde, en başta dini olmak üzere, siyasal, sosyal, ekonomik ve fikri gelişmelere yol açan, siyasal çöküşle doğrudan ilişkili en önemli olay Batı Hareketi'dir. İran'da devlet yönetiminin modernleşmesi yönünde ilk düzenlemeleri yapan ve modern eğitimin bir bütün ve modernleşme için elzem olduğunu ifade eden bir başka siyasal şahsiyet de Mirza Taki Han Emir kebir'dir (Ademiyet, 1980–1981: 137).

Emir Kebir'in İran modernleşmesinde yeri açıklanırken en önemli katkısının şüphesiz sadrazamlığı sırasında kurmayı başardığı ve İran'ın ilk üniversitesi olan Darülfünun'dur. 1851'de üretime başlayan Darülfünun askeri ve mühendislik kısımlarında oluşuyordu. Darülfünun'a başlangıçta yurtdışından, çoğu Fransız olmak üzere Avusturya ve İtalya'dan öğretmenler getirildi. İlk yıl için yüz öğrencinin kayıt yaptırdığı (Fermayan, 1995:181) okulda eğitim Fransızca başladı daha sonra tercüme telif kitapların yazılıp basılmasıyla Farsça devam etti (Resniye, 1995: 38–39). Bu çerçevede İran idari sisteminde hâkim olan görüşler şu şekilde özetlenebilir: Ülkede örgütlemenin asıl fikir kaynağı; klasik

yönetim, özellikle Taylor'un Bilimsel Yönetim düşüncesine dayanmaktadır. Buna göre her kuruma bir hedef ya amaç tanımlanmaktadır; örgütlerin faaliyet türleri, amacı, hiyerarşik biçimi, çalışma biçimi, genel görünümü önceden yasayla belirlenmektedir. Çalışanların işleri önceden belirlenmektedir. İşçinin vazifesi, önceden belirlenmiş olan faaliyetlerinin yerine getirilmesidir. Buna göre, önceden belirlenen faaliyetleri yerine uygun şekilde yerine getiren çalışanlar başarılı kabul edilmektedir (Karzani, 2002: 23).

İran idari sisteminde reformun yapılmasına dair İran Planlama ve Bütçe Teşkilatı tarafından genel bir araştırma yapılmıştır. Bu araştırmanın sonuçları şu başlıklar altında toplanabilir.

- *İran idari Sistemi durumunun genel görünümü:* 1979'den 2000 yılına kadar ülkenin nüfusu iki kat artarken devlete bağlı çalışanların sayısı dört kat artmış; söz konusu sayı 556.873'den 2.252.625 çalışana yükselmiştir.
- *Devlet Memurlarının geliri:* Devlet memurlarının gelirleri 1979 yılı baz alınarak, %50' den fazla oranda azalmıştır.
- *Devlet Memurlarının Tahsil Durumu:* Devlet memurlarının tahsili genellikle lisans ve yüksek lisans dikkate alınarak 1979 yılından 2000 yılına kadar olan dönemde %10,3'den %22,5'a yükselmiştir. Hali hazırda devlet memuriyetinde çalışanların %77,5'inin tahsil düzeyi lise ve daha altıdır.
- *Devlet Şirketlerinin Sayısı:* Kamu iktisadi kuruluşlarının sayısı 1979 yılından 1412002 yılına olan dönemde 3 kattan fazla yükselmiş ve 168'den 502'ye yükselmiştir.
- *Devlet Müesseseleri:* Kamu müesseselerinin sayısı 1979 yılında 234 iken 2002 yılında bu sayı 421'e yükselmiştir.
- *Devlet Kuruluşlarının Sayısı:* Devlet kuruluşlarının sayısı 1979 yılından 2002 yılına kadar olan dönemde 2 kat artmış ve 421'den 899' a ulaşmıştır (İran Araştırma Merkezi, 2005: 10-19)

Bu bağlamda, İran idari sisteminde reform programlarının hedefleri, aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Devletin küçültülmesi,
- Devlet teşkilatında reform yapılması,
- Kamu personel sisteminde reform,
- İstihdam sisteminde reform,
- Devlet memurlarının eğitiminde reform,

- İdari sistemde e-devletin hayata geçirilmesi,
- Vatandaş-odaklı hizmet anlayışı.

İran idari sistemi için araştırmacılar ve teorisyenler tarafından reform çözümlenmeleri üzere çeşitli faraziyeler ve endişeler varsayılmıştır;

- İdari Sisteminin Vatandaş Odaklılığı:** İdari sistemin vatandaş odaklı olmasının temel amacı vatandaşların idari sistem üzerinde farkında olmaktan çıkarılmasıdır. Hükümet sisteminin vatandaşlar üzere cevaplandırılması için tavanını yükseltilmesi ile fikri ve maddi kaynaklardan yararlanmasıdır. Bu amaca ulaşılması için yapılması gereken işlemleri gerekmektedir. Belki idarenin yürütülüründe çeşitli sosyal ve iktisadi grupların katılımının sağlanması yaratılsın (Gevvami, 1992: 131–148).
- İdari Reformun Yöntemleri:** Zareye göre, idari reformun yapılması için, gerek üç yönde ıslahat ve değişiklik yapılmalıdır;
  - Amaç ve Hedeflerde ve Değerlerde Değişikliğin Yapılması,
  - Yapıda Teşkilatta Değişiklik,
  - Kararlama Süreçlerinde Değişiklik ve
  - Amaç ve Hedeflerde ve Değerlerde Değişiklik.
- 7 Tane İdari Reformu Planlaması:** Ocak 2002 yılında ülke yönetim ve planlama kurumu İran kamu yönetimi 23 yıl önce yapılan önemli reformu hazırladı sonra stratejik bakış ile İran kamu yönetimi için tehditler, zayıflar, fırsatlar ve güçlü yönlerini belirterek ve bir stratejik planlama yapmıştır. Ve onun sonucu olarak 7 tane reform veya ıslahat planı açıklamıştır (İran Bütçe ve Planlama Teşkilatı, 2002: 20–32).

İran idari sistemde bazı sorunların ortaya çıkması nedeniyle idari reformun yapılmasını gerektirmiştir. Bu nedenlerin bazılarını şöyle açıklamak mümkündür (Hoda, 2003: 141–144).

- İdari sistemde maliyetlerin yüksek olması,
- İdari sisteminin topluma uzaklığı,
- İdari yolsuzluğun yüksekliği,
- İdari sistemde insan kaynakları yönetiminin performansının düşüklüğü,
- Bürokrasinin inhisarlığı,
- İdari bürokrasi ile siyasi gruplar arasındaki uyumsuzluk.

2.3. İran'da Yeni Kamu İşletmeciliği ve İdari Reform

Bu noktaya kadar anlatılan idari reform düşüncesi içinde, son dönemde ortaya çıkan önemli bir akım da yeni kamu işletmeciliği anlayışıdır. Bu bölümde çalışmada incelenen e-devlet uygulamalarının kuramsal çerçevesini oluşturan bu anlayışın tarihsel gelişimi ve doğası anlatılmıştır.

Fransız Devrimi ve onu takip eden Sanayi Devrimi ile birlikte bir yandan siyasal alanda eski pasif halka göre daha aktif, hareketli, hakkını arayan vatandaş anlayışı gelişimi, öte yandan da kamu yönetimi ve diğer sosyal alanlarda daha canlı, daha yoğun kamusal etkinlikler ile sosyal ve ekonomik hayatın hemen her alanına devlet müdahalesi söz konusu olmuştur. Şekil itibariyle ülkelere göre farklılık gösterse de yirminci yüzyılın son çeyreğine kadar büyük ölçüde egemen olan bu anlayış, bu yüzyılın ortalarında zirveye ulaşmış ve kamu kurumlarının büyümesi, çeşitlenmesi ve kamu hizmetlerinin tür ve hacim bakımından artmasıyla sonuçlanmıştır (Eryılmaz, 1999: 84). Kamunun hacimce daraltılmak suretiyle asli fonksiyonlarına döndürülmesi ise; güvenilir, etkin, rekabetçi ve şeffaf kamu tedarik sistemi kurma, kamu tarafından üretilen mal ve hizmetlerin sözleşme ile özel sektöre ürettirilmesi gibi uygulamalarla mümkün olabilir (Hughes, 1994: 67–68).

Yeni kamu işletmeciliği açılarından bakıldığında 1979 İran İslam Devrimi sonrasında yapılan reformların idari sorunları çözmekte yeterli olamadığı görülmektedir (Elvani, 2003: 403–404). Bu bağlamda 1979 sonrası dönemde üç önemli gelişme idari reformun ele alınış şeklini değiştirmiştir:

Birinci gelişme; Devrimden sonra İran' da, devletin görev ve faaliyetlerinde reforma gidilmiş ve devletin en yüksek makamı olan Rehberlik makamı, dini ve Vilayet-i Fakih düşüncelerine önem vermiş ve merkezîyetçilik artmıştır. 1992'lerde kamu yönetiminde yeni gelişmeler ortaya çıkmıştır. Bu gelişmeler 1992'lerdeki gelişmelerden farklı olmuştur. Sosyal alanlarda, hukukta, siyasette ve iktisadi alanlarda rasyonel yönetime önem verilmiştir (Zarei, 2000: 31–53).

İkinci gelişme; siyasi çerçevede yapılan değişiklikler ve yeni grupların iktidar ilişkilerinde değişiklik ile olmuştur. Yönetiminde katılım ve hukuk, insan hak ve özgürlüğü talepleri artmıştır (Zarei, 2000: 31–53).

Üçüncü gelişme; Sosyal ve iktisadi sorunlarda kamu yönetiminin etkili olmasına büyük bir ihtiyaç hissedilmesidir. Manevi hayatın yanısıra maddi hayatın da temin ve tedariki İslam düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Devrimin başında maddi isteklere yeterince önem verilmemiştir ancak zamanla; işsizlik ile mücadele edilmesi, halkın refahına önem verilmesi ve vatandaşların maddi ihtiyaçlarının karşılanması talepleri ve ihtiyacı artmıştır. Bu ihtiyaçların yerine getirilmesi için etkili ve yeni kamu işletmeciliğine ihtiyaç duyulmuştur. İşleyen bir kamu yönetimine ulaşılması için idari ve

siyasi yapılanmada yeni ve etkili örgütlenme yapılmasını gerektirmektedir(Zarei, 2000: 31–53).

Bu çerçevede, İran idari sistemindeki kronik problemler, akademisyenlerden vatandaşlara kadar toplumun bütün kesiminde bir idari reform ihtiyacını olduğu konusunda bir uzlaşma oluşturmuştur. İran kamu yönetiminde yeni ıslahat 1989 yılında Haşimi Refsencani'nin Cumhurbaşkanı olarak iş başına gelmesi ile başlamıştır. Bu yılda devletin genel siyaseti ve yöntemleri değişmiş devletin iktisadi ve sosyal işlere müdahalesi anlayışı yerine pazar ekonomisinin gerekliliği benimsenmiştir. Bu dönemde kamuya ait büyüklü küçükü birçok şirketin hisseleri borsada satışa sunulmuştur. 1991 yılına kadar, bu şekildeki şirket sayısı 82 'ye ulaşmıştır. 1991 yılının sonunda bu sayı 125'e yükselmiştir (Moneverian, 2000: 34–42).

Cumhurbaşkanı Hatemi kendi raporunda 1979–2000 yılları arasında kamu yönetimi alanında yapılan reformu şöyle açıklamıştır (İran Cumhurbaşkanlığı, 2000):

- Devlet personeli ile ilgili yapısal ıslahat,
- Teşkilat yapılanmasında ıslahat ve reform,
- Bilgi Teknolojisi Yöntem ve Prosedürlerinde Reform,
- Hukuki ve idari reform.

3. e-Devlet Kavramı ve İran'da e-Devletin Gelişimi

Bu bölümde, çalışmanın ana eksenini oluşturan e-devlet konusu incelenmektedir. Bu bağlamda, öncelikle, e-devlet kavramının ne şekilde ortaya çıktığı ve nasıl geliştiği incelenmiştir. Bu konuyu takiben, e-devlet kavramının ve uygulamalarının temel amaçları ve yararları ile bu uygulamalarda yaşanan ana riskler ve sorunlar sıralanmıştır.

İnternet başta olmak üzere bilgi ve iletişim teknolojileri, doğumdan ölüme hayatımızın her anına ve alanına girmiş durumdadır. Kamu sektörünün sunduğu bilgi ve hizmetlerin bilgi ve iletişim teknolojileri yoluyla verilmesi olarak tanımlanan e-devlet kavramı da bu teknolojilerin genelde topluma, özelde kamu yönetimi sistemine etkilerini inceleyen bir alandır (İnce, 2001: 20).

“e-Devlet, halkın, demokrasi, katılımcı yönetim, daha iyi yönetilme ve etkin hizmet alım taleplerinin karşılandığı bir sistemdir. Yani kamunun hizmet verdiği alanlarda bilgi ve iletişim teknolojilerinden yararlanarak daha şeffaf, katılımcı, vatandaş odaklı ve vatandaşa daha yakın, daha ucuz, daha kaliteli ve daha iyi çalışan bir yönetsel yapıyı oluşturmak için çaba göstermiştir (İnce, 2001: 21).”

e-Devlet kavramının gelişimini incelediğimizde çoğu kaynaklardan ilham alarak, dünyada e-devlet yaklaşımları öncelikli olarak yerel yönetimlerde uygulanmıştır. ABD bilgi iletişim teknolojilerinde olduğu gibi e-devlette de önde gelmektedir. Ve ABD 1970 yılında internet teknolojisi ile tanışmıştır. 1981 yılında Singapur, 1985 yılında ABD e-devlet projelerini başlatmıştır. İngiltere ve Kanada 1990 yılın ortasında başlamıştır ve AB 1990'lı yıllarda e-devleti uygulamıştır 1999 yılında e-Avrupayı ortaya çıkarmıştır ve İran ülkesi ise ilk olarak 2002 yılında yüksek idari şuranın kararıyla e-devlet uygulamaları başlatılmıştır (DPT, 2003: 1).

3.1. e-Devletin Temel Amaçları/Faydaları ve Yaşadığı Sorunları

e-Devlet uygulamalarının giderek daha çok devlet ve uluslar arası kuruluş, nezdinde kabul görmesine ve kamu yönetiminin yeniden yapılandırılması arayışlarında baskın seçenek olarak ortaya çıkmasına neden olan temel amaçlar aşağıda genel hatlarıyla ele alınmaktadır. Ve bu amaçların öncelliği veya bunlara göre gösterilen ilgiler devletlerarası ve ya ülkeden ülkeye farklı olabilir yani bazı ülkelerde bazı faktörlere çok ve bazılarında az önem verilmektedir (Nohutçu, 25.3.2010. e-Devletin amaçlarını şöyle sıralamak mümkündür: Harcamalarda Sürat ve Maliyet Tasarrufu Sağlanması, Kâğıt İşlemlerinin Kontrol Altına Alınması, Bilgiye Kolay Erişimin Sağlanması, Elektronik Demokrasinin Yaygınlaştırılması, Kamu Yönetiminde Saydamlığın Sağlanması, Vatandaşların Katılımının Sağlanması ve Artırılması, Şeffaflık ve Hesap Verebilirlik, Kamu Kurumları Arasında Eşgüdümün Sağlanması, Kamu Hizmetlerinde Verimliliğin ve Etkinliğin Sağlanması, Hizmet Kalitesi, Yedi Gün 24 Saat Kamu Hizmeti ve Devletin Etkinliğinin Artması, Gereksiz İstihdam fazlalığının Önlenmesi (Fountain, 2001: 58).

Elektronik devlet uygulamaları beraberinde sadece fayda getirmeyebilir belki ülkeler arasında bazı farklılıkları olarak şu sorunları ortaya çıkarmaktadır; Altyapı Sorunu, Güvenlik Sorunu, Erişebilirlik Sorunu, Kullanılabilirlik Sorunu, Mevzuat Sorunu, Finansman Sorunu (Başbakanlık, 2002: 28).

3.2. İran'da İnternet Kullanımı ve e-Devlet Uygulamaları

e-Devlet tarihçesi bilgisayarın insan yaşamına girmesi ile başlamıştır. Eski Çinliler ve 1642 yılında Fransız matematikçi Paskal, mekanik hesap makineleri yapmışlardır. İran'a bakıldığında ilk bilgisayar 1955 yılında ve IBM (1400) model olarak gelmiştir ve 1963 yılına kadar hiç kullanılmamıştır. İlk kez 1963 yılında İran Petrol Şirketi tarafından kullanılmıştır. 1972–1979 yılı arası hızlı gelişme çağı adlandırılan ve 1979 - 1984 yılları arası statik çağı adlandırılan çağlarda İran'da Bilgisayar Teknolojisine hiç önem verilmemiş ve 1984 yılından başlayarak (Sinclair Commodore) modeli olarak İran pazarına geniş bir biçimde yönlendirilmiştir ve o yıldan bu yana bilgisayarlar yaygın olarak ofislerde, fabrikalarda, hastanelerde, kamu ve özel sektör kuruluşlarında kullanılmıştır (Mugeddesi, 2005: 56).

İran İstatistik Merkezi'nin raporuna göre, İran nüfusu 74,7 milyon kişidir. Bu nüfusun 53,6 milyonu şehirlerde ve 21,1 milyonu ise köylerde yaşamaktadır. Dünya Bankası'na göre 2006 yılında kişi başına düşen milli gelir 2.300 dolardır (İran Telekom Şirketi, 2010: 1–17).

İran'ın e-devlet strateji çalışması olan TAKFA projesi, ilk olarak 2001 yılında Rehberlik Makamı tarafından hazırlanarak kamu örgütlerinde uygulanması için dönemin Cumhurbaşkanı olan HATEMİ'ye sunulmuştur. Proje için gerekli kaynaklar da 2001 bütçesine konulmuştur. Stratejinin temel amacı ülkenin kamu yönetimi sisteminin tüm parçalarında ve sunulan her tür kamu hizmetinde bilgi iletişim teknolojilerinin kullanımının yaygınlaşmasıdır. Bu amaç, daha somut olarak aşağıdaki maddelerle ifade edilebilir (<http://www.itdevelopsteam.com>, 15.11.2010);

- Sürdürülebilir ulusal kalkınma için bilgi ve iletişim teknolojilerinin yaygınlaştırılması,
- Eğitim Bakanlığı'nda bilgi ve iletişim teknoloji projelerinin uygulanması,
- Yüksek Öğretim Kurulu'nda bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanılması,
- Tıp eğitimi verilmesinde bilgi ve iletişim teknolojilerinin yaygınlaştırılması,
- Sosyal hizmetleri geliştirmede bilgi ve iletişim teknolojilerinden yararlanılması,
- e-Ticaret uygulamalarının yaygınlaştırılması,
- İran kültürünün yaygınlaştırılıp geliştirilmesinde teknolojiden yararlanılması,
- Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerde (KOBİ) de bilgi ve iletişim teknoloji projelerinin uygulanması (Cumhurbaşkanlığı, 2001: 26).

3.3. İran'daki e-Devlet Uygulamalarında Yaşanan Sorunlar

Gerek uluslar arası sıralamalarda İran'ın e-devlet performansının düşük görülmesi, gerekse ülke içinde e-devlet uygulamalarının olumlu sonuçlarının istenen hızda kamu yönetimi sisteminin işleyişine yansımaması, ülkede e-devlet uygulamalarının hızlı bir şekilde ve olumlu bir yönde etkili olmasının önünde ne gibi engeller olduğu sorusunun sorulmasına neden olmuştur. Bu konuda yapılan değerlendirmelerde öne çıkan engeller şu şekilde sıralanabilir (<http://www.irin.com> Erişim Tarihi 4.10.2010):

- e-Devlet uygulamalarında örgütün tepe yöneticilerinin desteğinin yetersizliği,

- Teknik altyapı eksiklikleri,
- e-Devlet projelerinin talep değil arz odaklı olması (vatandaşların ve kullanıcıların isteklerine ve ihtiyaçlarına göre sunulan hizmetlerin yetersizliği),
- Gerekli ağ bileşenlerinde ithalat tarifelerinin yüksek olması,
- Bilgi ve iletişim teknolojileri konularındaki uzmanların sayısal azlığı ve niteliksel yetersizliği,
- Veri gizliliği standartlarının olmayışı,
- Çalışanların özel ve örgütsel bilgilerinin korunmasında ortaya çıkan sıkıntılar,
- e-Devlet konusundaki kamu çalışanlarının farkındalık ve eğitim yetersizlikleri,
- e-Devlet uygulamalarının örgütsel yeniden yapılanmaya etkisinin fark edilememesi,
- Hizmetler için sunulan destek hizmetlerinin yetersizliği ve bu nedenle ortaya çıkan vatandaş memnuniyetsizliği,
- Yasal düzenlemelerinin eksikliği,
- e-Devlet uygulamalarında eşgüdümeye yardımcı olacak bir merkezin olmaması.

4. İran'da e-Devlet Üzerinde Bir Alan Araştırması

Bu alan çalışmasında, e-devlet projelerinin İran'da uygulanmasının genelde kamu örgütlerinde, özeld ise kamu örgütlerinin bilgi işlem dairelerinde çalışanlarca nasıl algılandığı incelenmiştir. Bu çerçevede, izleyen kısımda, alan çalışmasının sonuçları sunulup tartışılarak, bu incelemenin sonuçları değerlendirilecektir.

4.1. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmanın birinci ve ikinci bölümlerinde incelenen kaynaklar ışığında, İran kamu yönetimi sistemindeki reform ihtiyaçları ve e-devlet uygulamalarının kamu yönetimi reformuna verebileceği katkılar konuları tespit edilmiştir. Bu noktadan hareketle, anket ve mülakat sorularında İran'daki kamu örgütleri çalışanlarına, e-devlet uygulamalarının somut olarak kamu yönetimi reformuna ne ölçüde katkıda bulunduğu sorulmuştur.

Evren ve Örneklem

Alan araştırmasının evreni, e-devlet uygulamalarının gerçekleştirildiği İran merkezi yönetimindeki kamu örgütleridir. İran genelinde 20 bakanlık ve 7 ana kurum vardır. Örneklem ise, listesi aşağıda Tablo: 1’de sunulan kamu örgütleridir.

Tablo: 1
İncelenen Kurumlardaki Toplam Çalışan ve Bilgi İşlem Personeli Sayısı

	Örgüt	Toplam Personel Sayısı	Bilgi İşlem Dairesinde Çalışanların Sayısı
1	İçişleri Bakanlığı	1785	76
2	Tarım ve Çiftçilik Bakanlığı	1980	83
3	Sanayi ve Maden Bakanlığı	1200	64
4	Bilgi ve İletişim Bakanlığı	1900	96
5	Tahran Büyükşehir Belediyesi	2200	69
6	İran İslam Şura Meclisi	1326	86
7	İran Telekom Şirketi	1942	72
8	Yeşillik ve Orman Kurumu	1100	54
9	Sosyal Güvenlik Kurumu	2300	63
10	İran Radyo ve Televizyon Kurumu	2350	75
11	İran Posta Kurumu	980	87
	Toplam	19063	825

Tablo: 2
İran Kamu Örgütlerinde Uygulanan Anket ve Mülakat Sayıları

Sıra	Örgüt	Anket Uygulanan Kişi Sayısı	Mülakat Yapılan Kişi Sayısı
1	İçişleri Bakanlığı	53	10
2	Tarım ve Çiftçilik Bakanlığı	15	3
3	Sanayi ve Maden Bakanlığı	35	9
4	Tahran Büyükşehir Belediyesi	22	7
5	İran İslami Şura Meclisi	29	7
6	İran Telekom Şirketi	33	6
7	Yeşillik ve Orman Kurumu	45	10
8	Sosyal Güvenlik Kurumu	38	8
9	İran Radyo ve Televizyon Kurumu	53	10
10	İran Posta Kurumu	43	10
11	Bilgi ve İletişim Bakanlığı	17	5
	Toplam	383	85

İncelenen örgütlerde anket ve mülakat uygulanan kişi sayıları, yukarıda Tablo: 2’de gösterilmiştir. Örneğin İçişleri Bakanlığı’nda toplam 53 kişi anket yapılmış ve bu 53

kişi arasındaki 10 adet yönetici ile (müdür, müdür yardımcısı ve uzmanlar) mülakat gerçekleştirilmiştir (İran Devlet Personel Kurumu Başkanlığı Yetkilileriyle Yapılan Sözlü Görüşme).

Veri Toplama Araçları

Çalışmanın ikinci bölümünde anlatılan e-devlet uygulamalarının yararları listesinde yer alan, yazın taramasında tespit edilen değişkenler (maliyet tasarrufu sağlanması, kırtasiyeciliğin azaltılması, kamusal bilgiye erişimin kolaylaşması, elektronik demokrasinin yaygınlaşması, kamu yönetiminde saydamlığın sağlanması, vatandaş katılımının artırılması, hesap verebilirliğin artması, kurumlar arası eşgüdümün kolaylaşması, kamu hizmetlerinde verimliliğin artması, hizmet kalitesinin yükselmesi, kesintisiz kamu hizmeti verilebilmesi, kamu sektöründe istihdam fazlasının önlenmesi) anket ve mülakat sorularından oluşan veri toplama araçlarına dönüştürülmüştür. Yukarıda sıralanan yararlardan 12 tanesi ve yine çalışmanın ikinci bölümünde açıklanan e-devlet ile ilgili sorun alanlarından beş tanesi (altyapı, güvenlik, erişebilirlik, mevzuat, finansman) ile toplam 17 soruluk, 5'li Likert ölçeği (kesinlikle katılmıyorum, katılmıyorum, kararsızım, katılıyorum, kesinlikle katılıyorum) kullanılan bir anket ortaya çıkarılmıştır. Yukarıda bahsedilen sorun alanlarını inceleyen beş soru, mülakat için de kullanılmıştır. Mülakatta sadece sorun alanlarının daha derinlemesine incelenmesi ile yetinilmemiş; aynı zamanda görüşülen uzmanlardan sorunlar hakkında bir öncelik sıralaması yapmaları ve çözüm önerileri sunmaları istenmiştir. Dolayısıyla mülakattaki soru sayısı toplam yedi adet olmuştur.

4.4. Veri Analizi Yöntemi ve Bulguları

Bu bölümde 11 adet İran kamu örgütündeki bilgi işlem dairesi çalışanlarına uygulanan 383 adet anket ve aynı örgütlerde müdür, müdür yardımcısı ve uzman düzeyinde çalışan 85 kişiyle yapılan mülakatlar sonucunda elde edilen verilerin ne şekilde analiz edildiği anlatılmıştır. Anket yolu ile elde edilen verileri iki türlü de (parametrik ve non-parametrik) test etmek mümkündür. Bu çalışmada anketi yanıtlayanların sayıları da göz önüne alınarak non-parametrik binom testi kullanılmıştır. Ayrıca istatistiksel bulgular, aşağıda Tablo: 3'de toplu olarak sunulmuştur. Bunlara ek olarak, mülakatlarda verilen yanıtlar, diğer yorumlarla beraber o yorumları destekleyecek veya açıklayacak şekilde kullanılmıştır.

Tablo: 3
İran’da e-Devlet ile İlgili Toplu İstatistiksel Bulgular

Soru	Sorulan Sorular	Test Oranı	P	İki Yönlü Anlamlılık	Bulgular
1	e-Devlet, kamu harcamalarında maliyet tasarrufu sağlamış mıdır?	.50	(P<0.05)	.000	Olumlu
2	e-Devlet İran kamu kurum ve kuruluşlarında kâğıt temelli işlemleri/kırtasiyeciliği azaltmış mıdır?	.50	(P<0.05)	.000	Olumlu
3	e-Devlet uygulamaları ile İran kamu kurum ve kuruluşlarında kamusal bilgiye daha kolay erişimin sağlanmış mıdır?	.50	(P<0.05)	.000	Olumlu
4	e-Devlet uygulamaları yardımıyla İran kamu kurum ve kuruluşlarında elektronik demokrasi uygulamaları yaygınlaşmış mıdır?	.50	(P>0.05)	1.000	Olumsuz
5	e-Devlet uygulamaları, İran kamu kurum ve kuruluşlarında saydamlığı artırmış mıdır?	.50	(P>0.05)	.281	Olumsuz
6	e-Devlet uygulamaları İran kamu yönetiminde vatandaşların katılımını artırmış mıdır?	.50	(P>0.05)	.409	Olumsuz
7	e-Devlet uygulamaları İran kamu kurum ve kuruluşlarında hesap verebilirliği artırmış mıdır?	.50	(P<0.05)	.001	Olumlu
8	e-Devlet uygulamaları İran kamu kurum ve kuruluşları arasındaki eşgüdümü artırmış mıdır?	.50	(P<0.05)	.000	Olumlu
9	e-Devlet uygulamaları İran kamu kurum ve kuruluşlarında kamu hizmetlerinde verimlilik artırmış mıdır?	.50	(P<0.05)	.001	Olumlu
10	e-Devlet uygulamaları İran kamu kurum ve kuruluşlarında kamu hizmetlerinde hizmet kalitesini artırmış mıdır?	.50	(P<0.05)	.000	Olumlu
11	e-Devlet uygulamaları İran kamu kurum ve kuruluşlarında Kesintisiz (haftanın 7 günü, 24 saat) kamu hizmetinin verilebilirliğini sağlamış mıdır?	.50	(P>0.05)	.411	Olumsuz
12	e-Devlet uygulamaları yardımıyla İran kamu kurum ve kuruluşlarında istihdam fazlası önlenmiş midir?	.50	(P<0.05)	.001	Olumlu
13	e-Devlet uygulamalarında İran kamu kurum ve kuruluşlarında altyapı ile ilgili sorunlar yaşanmakta mıdır?	.50	(P<0.05)	.000	Olumlu
14	e-Devlet uygulamalarında İran kamu kurum ve kuruluşlarında veri güvenliği ile ilgili sorunlar yaşanmakta mıdır?	.50	(P<0.05)	.000	Olumlu
15	e-Devlet uygulamalarında İran kamu kurum ve kuruluşlarında vatandaşların devlet bilgi ve hizmetlerine erişebilirliği ile ilgili sorunlar yaşanmakta mıdır?	.50	(P<0.05)	.000	Olumlu
16	e-Devlet uygulamalarında İran kamu kurum ve kuruluşlarında mevzuat ile ilgili sorunlar yaşanmakta mıdır?	.50	(P<0.05)	.000	Olumlu
17	e-Devlet uygulamalarında İran kamu kurum ve kuruluşlarında finansman ile ilgili sorunlar yaşanmakta mıdır?	.50	(P<0.05)	.000	Olumlu

4.5. Araştırmanın Sınırlıkları

Araştırmanın en büyük sınırlıklarından biri, kamu örgütlerinin çalışanlarının bilgi paylaşmaktan kaçınması olmuştur. Bu duruma rağmen, uzun çalışmalar sonucu,

arkadaşlık ve hemşerilik ağlarını kullanarak 11 kamu örgütünde çalışan 383 kişiye anket uygulamak ve bu kişilerin 85’i ile mülakat yapmak mümkün olabilmektedir. Bir diğer sınırlılık, araştırmacının yaşadığı yer ile araştırmanın yapıldığı Tahran şehri arasının araba ile 14 saatlik bir mesafe olmasıdır. Bu lojistik güçlük, seyahat ve barınma sınırlılıkları ile araştırmaya ayrılan zamanın etkin kullanılmasını güçleştirmiştir. Çalışmanın son bir sınırlılığı olarak da, ağırlıklı olarak sadece merkezi yönetimler düzeyinden veri toplanmış olmasıdır. Örnekleme sadece bir yerel yönetim birimi (Tahran Büyükşehir Belediyesi) dâhil edilmiştir.

4.6. Araştırma Sorusu

Bu çalışma; İran kamu yönetiminde gerçekleştirilen reformları e-devlet uygulamalarının reforma etkisi bakış açısından ele almaktadır. Bu çerçevede, e-devlet uygulamalarının İran’da kamu örgütlerinde yaşanan aksaklıklara ve uygulamada karşılaşılan sorunlara yönelik bir çözüm olduğu, bu çalışmanın ana sorusudur. Alan çalışması sırasında sorulan her sorunun bir varsayıma denk geldiği düşünüldüğünde, çalışmada on yedi adet daha alt düzey soru olduğu ve alan çalışmasında elde edilen veriler yoluyla bu soruların doğrulanıp yanlışlandığı söylenebilir.

5. Değerlendirme ve Sonuç

Bu çalışma, İran’daki e-devlet uygulamalarının kamu yönetimi reformuna etkisini, bu ülkedeki e-devlet uygulamalarının alan yazınında tespit edilen 12 değişkendeki iyileştirmelere (maliyet tasarrufu sağlanması, kırtasiyeciliğin azaltılması, kamusal bilgiye erişimin kolaylaşması, elektronik demokrasinin yaygınlaşması, kamu yönetiminde saydamlığın sağlanması, vatandaş katılımının artırılması, hesap verebilirliğin artması, kurumlar arası eşgüdümün kolaylaşması, kamu hizmetlerinde verimliliğin artması, hizmet kalitesinin yükselmesi, kesintisiz kamu hizmeti verilebilmesi, kamu sektöründe istihdam fazlasının önlenmesi) etkisine bakarak ve beş alanda (altyapı, güvenlik, erişebilirlik, mevzuat, finansman) yaşanan sorunları tespit ederek ölçmeyi amaçlamaktadır.

Çalışmanın bu sonuç bölümünde, birinci ve ikinci bölümlerde işlenen konulardan ve alan çalışmasında elde edilen bulgulardan da yararlanarak, bazı ana saptamalarda bulunulacak ve öneriler getirilecektir: İlk olarak, çalışmanın birinci bölümünde İran’daki yönetim sisteminin tarihsel gelişimi ve bugünkü durumu incelenirken görülmüştür ki, İran’da kamu yönetimi reformu sadece son dönemdeki gelişmelere dayanmamakta, aksine bu köklerin çok eskilere gittiği görülmektedir. İlgili bölümde de anlatıldığı üzere, İran’ın uzun idari tarihinde klasik teşkilatlanmada reform ihtiyacı temel bir temadır. İran İslam Devrimi’nin gerçekleştiği 1979 yılından itibaren de yönetim sisteminin reformu devam etmiş; sonuçta ortaya küresel dinamiklere uymaya çalışan merkezîyetçi bir yapı çıkmıştır. İran özelinde, nüfusun artması, vatandaş taleplerinin

çoğalmas ve çeşitlenmesi, bilgi ve hizmet sunmada yararlanılabilecek İnternet ve cep telefonu gibi bilgi ve iletişim teknolojilerinin ve araçlarının ortaya çıkması, halktan gelen demokrasi talepleri, ülkenin ana gelir kaynakları olan petrol ve doğalgaz fiyatlarında görülen küresel iniş ve çıkışlar, savunma sanayine ayrılan kaynakların artışı gibi birçok etken, yönetim sisteminin büyüklüğü ve işlevleri konusundaki tartışmaların çeşitlenerek artmasına neden olmuştur.

İkinci olarak, İnan'da kamu yönetimi reformunun itici gücünün zamanla değiştii düşünülebilir: Reformun hız kazandığı ilk dönem olan 19. yüzyıl başındaki itici güç Abbas Mirza ve Nasreddin şah gibi yöneticiler ve çevrelerinde yer alan Mirza Taki Han Emiri Kebir gibi askeri ve sivil yüksek yöneticiler ile dönemin etkin uluslar arası aktörleri olan İngiltere, Fransa ve Rusya olmuştur. Somut örnekler vermek gerekirse, İnan'da 1807'de Fransa'dan gelen uzmanlar nezaretinde askeri eğitime başlanması ve çağdaş top dökümü tekniklerinin öğretilmesiyle başlanan süreç, ilk daimi elçiliğinin 1809'da Londra'da kurulması ve diğer Avrupa başkentlerinin de yakından izlenmesi yoluyla dünyadan haberdar olunması ve yurt dışına eğitim alması için öğrenci gönderilmesi ile devam etmiştir. Günümüzdeki kamu yönetimi reformu çabalarında ise itici gücün küreselleşen dünyaya ve ülke içerisinde yükselen reform ve demokratikleşme taleplerine yanıt vermek olduğu söylenebilir.

Üçüncü bir nokta olarak, nasıl kamu yönetimi reformu İnan'ın yönetsel gelişiminde devamlı gündemde olan bir tema ise, yönetimde teknoloji kullanma eğiliminin de benzer bir geçmişe sahip olduğu vurgulanmalıdır. Her ne kadar İnternet'te somutlaşan bilgi ve iletişim teknolojileri kullanımının son 15–20 yılı içine alan kısa bir tarihçesi varsa da, yönetim reformunda teknolojiden faydalanmanın oldukça eski örnekleri vardır. İnanlılar, 1642 Çinli'lerden edindikleri basit bir hesap makinesi ile maliye alanında başladıkları teknoloji kullanımına, 1800'lü yıllarda Fransa (1801), İngiltere (1821) ve ABD'den (1880) aldıkları gelişmiş hesaplama makinelerini devlet işlerinde kullanarak devam etmişlerdir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ayrıntılı olarak anlatılan alan araştırması sonuçları göstermektedir ki, anket ve mülakat uygulanan İnan kamu yöneticileri, ülkelerindeki e-devlet uygulamalarının kamu yönetimi sisteminin bazı değişkenleri üzerinde olumlu etkileri olduğunu düşünmektedirler. Kamu örgütlerinde maliyetlerin azaltılması, kâğıt temelli işlemlerin/kırtasiyeciliğın azaltılması, kamusal bilgilere erişimin kolaylaşması, kamu örgütlerinde hesap verebilirliğin artması, kamu sektöründe örgütler arası eşgüdüm düzeyin yükselmesi, kamu hizmetlerinde verimliliğın artması, kamu örgütlerinde istihdam fazlasının önlenmesi, e-devletin olumlu sonuçlarının görüldüğü alanlar olarak saptanmıştır.

Bu olumlu sonuçların yanında, alan araştırması sonuçları, elektronik demokrasinin yaygınlaştırılması, kamu örgütlerinde saydamlığı artırması, kamu

yönetiminde vatandaş katılımı düzeyinin yükseltilmesi, kesintisiz (haftanın 7 günü, 24 saati) kamu hizmeti sunumu konularında e-devlet uygulamalarının olumlu bir etkisi olmadığı kanaatinde olduklarını dile getirmişlerdir. Bu sonuçlar, e-devlet uygulamalarının olumlu etkisi baskın olmakla beraber, algıların konuya/değişkene göre farklılık gösterdiğine işaret etmektedir.

Özellikle mülakat sonuçlarından hareketle İran'da e-devlet uygulamalarının kamu yönetimi reformu ile ilişkili değişkenler üzerinde olumlu etkilerde bulunmasını engelleyen kimi sorunlardan da bahsetmek gereklidir: Alan araştırması sonuçları göstermektedir ki, İran'daki e-devlet uygulamalarında ciddi altyapı, veri güvenliği, e-devlet uygulamaları yoluyla sunulan bilgi ve hizmetlerin erişilebilirliği, mevzuat ve finansman sorunları yaşandığı düşünülmektedir.

Bu çalışmanın araştırılması ve yazımı süreçlerinde elde edilen bilgi ve tecrübeler ışığında, gelecekteki araştırmacılara birkaç alanda araştırma konusu tavsiyelerinde bulunulabilir: Gelecekte gerçekleştirilecek bu araştırmaya benzer çalışmalarda Tahran dışındaki kentlerde faaliyet gösteren yerel yönetimlerde çalışan kamu yöneticilerinden veri toplanması yararlı olur. Yine bu araştırma “arz-odaklı” bir yaklaşımı yansıtmaktadır. Gelecekte yapılacak araştırmalarda veriler kamu yöneticilerinden değil de e-devlet uygulamalarının kullanıcılarından, örneğin vatandaşlardan, toplanabilirse e-devlet uygulamalarını “talep-odaklı” olarak da değerlendirmek mümkün olabilecektir. Son olarak, gelecekte yapılacak araştırmalarda e-devlet uygulamalarının kamu yönetimi reformu ile ilgili değişkenlere etkisi ölçülürken birden fazla ülkenin karşılaştırmalı analizinin yapılması faydalı olacaktır.

Kaynakça

- Ademiet, F. (1980–1981), *Emiri Kebir ve İran*, 7. Çap, Tahran: Harezmi Yayınları.
- Balcı, A. (2003), “e-Devlet: Kamu Yönetiminde Yeni Perspektifler, Fırsatlar ve Zorluklar”, (Der) Balcı Asım ve A. Nohutçu ve N.K. Öztürk, B.Coşkun, *Kamu Yönetiminde Çağdaş Yaklaşımlar: Sorunlar Tartışmalar*, Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Başbakanlık (2002), *Herkes İçin Bilgi Toplumu*, Ankara: T.C. Başbakanlık Yayınları.
- Coşkun, S. (2004), “Kamu Reformları: Değişim ve Süreklilik”, *Çağdaş Kamu Yönetimi II*, Ed. Muhittin Acar ve Hüseyin Özgür, Ankara: Nobel Yayınları.
- Cumhurbaşkanlığı (2001), *İran Bilgi İletişim Teknolojileri Geliştirme Raporu*, TAKFA Projesi, Tahran: Cumhurbaşkanlığı Yayınları, C. 1.
- Çelik, K. (2003), “e-Devlet ve Yeniden Yapılanma”, Ankara, *Türk İdare Dergisi*, Yıl: 75, Sayı: 440, Eylül.
- D.P.T. (2003), *Bilgi Toplumuna Giden Yolda e-Dönüşüm Türkiye Projesi*, Ankara: Eylül.

- Eryılmaz, B. (1999), *Kamu Yönetimi*, İstanbul: Ekim, Erkem Matbaacılık.
- Elvanı Seyiid Mehdi ve Golamriza Memarzade (2003), *Karşılaştırmalı Kamu Yönetimi*, Tahran: İslami Endişe Yayınları.
- Fermayan, H.F. (1995), “19. Yüzyıl İran’ında Modernleşme Güçleri”, *Orta Doğu’da Modernleşme*, Ed. William R. Polk ve Richard L. Chambers, İstanbul: İnsan Yayınları.
- Fountain, J. (2001), *Building the Virtual State: Information Technology and Institutional Change*, Washington: Brooking Institution.
- Gevvami, A. (1992), *İdari Reform ve Siyasete İlerleme*, Tahran: Goomes Yayınları.
- Gül, H. (2005), “Kamu Yönetimi Temel Kanunu Tasarısına Âdemi Merkezileşme - Küreselleşme Dinamikleri ve Yönetimi Geliştirme Açılarında Bakış”, içinde: *Yerel Yönetimler Üzerine Güncel Yazılar-I Reform*, H. Özgür ve M. Kösecik (der.), Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Hoda, M. (2003), *İran’da İdari Reform ve Islahat*, Tahran: Beset Yayınları.
- Hughes, O. (1994), *E. Public Management and Administration: An Interoduction*, London: Macmillan.
- İnce, M. (2001), *Elektronik Devlet: Kamu Hizmetlerinin Sunulmasında Yeni İmkânlar*, Ankara: DPT Yayınları.
- İran Araştırma Merkezi (2005), *Grup Çalışmaları*, Tahran: Araştırma Merkezi Yayınları, Sayı: 34; Cilt: 3, ss. 10–19.
- İran Bütçe ve Planlama Teşkilatı (2002), “Ülke İdari Sisteminde Reform Planının Raporu”, Tahran, *İran Bütçe ve Planlama Teşkilatı Raporu*, Sayı: 23, C: 6, ss. 20–32.
- İran Cumhurbaşkanlığı Dergisi, (2000), *Hatemi’nin Cumhurbaşkanı Raporu*, Tahran: Cumhurbaşkanlığı Yayınları, Cilt: 3, Sayı: 35, ss. 23–24.
- İran Telekom Şirketi Dergisi, (2010), *IT Dünyasında Bir Bakış*, Tahran, İran Telekom Şirketi Yayınları, Sayı: 13, C: 4, ss. 1–17.
- Karzani, M. (2002), *İdari Sistemde Vatandaşların Tatmininin Saklanması*, Ankara, İkinci Çap; Gorgan Yönetim ve Planlama Kurumunun Yayınları.
- Kuyaksil, A. (1985), *Türkiye’de Yönetimi Yeniden Düzenleme Çalışmaları Çok Partili Dönem (1945–1963)*, İstanbul: Der Kitabevi.
- Moneverian, A. (2000), *İyi Devletten İyi Hükümetçiliğe*, Kamu Yönetimi Derneği, 48–49 Notlu, ss. 34–42.
- Mugeddesi, A. (2005), *İran’da e-Devletin Yapılması Üzere Tehditler ve Fırsatlar*, Tahran: Tahran Üniversitesi Yayınları, Yüksek Lisans Tezi.
- Nohutçu, A. ve Demokan D., *e-Devlet: Genel Bir Çerçeve ve Teorik Bir Yaklaşım*, <http://www.nvi.gov.tr/attached/NVI/makala_doc/e-Devlet_genel_çerçeve.doc>, 25.3.2010.

- Ökmen, M. (2005), “Küreselleşme Sürecinde Yerelleşme ve Yerel Yönetimler”, İçinde: *Yerel Yönetimler Üzerine Güncel Yazılar-I Reform*, H. Özgür ve M. Kösecik (der), Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Öktem, M.K. (2004), “Bilgi Teknolojileri ve Kamu Yönetimi”, (der) M. Kemal Öktem ve Uğur Ömürganülşen, *Kamu Yönetimi: Gelişimi ve Güncel Sorunları*, Ankara: İmge Yayınevi.
- Payaslıoğlu, A. (1971), “İdari Reformun Yönü ve Stratejisi”, *Amme İdaresi Dergisi*, Ankara, C: 4, S: 6–7.
- Sabancı, Ö. (2002), *Kamu Reformu Araştırması*, İstanbul. TÜSİAT, Yayın No, T/2002–12/335.
- Sezer, R. (2003), *Peygamberin Hırkası: İran'da Din ve Politika Bilgi*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Tutum, C. (1994), *Kamu Yönetiminde Yeniden Yapılanma*, Ankara: Tesev Yayınları.
- Zarei, Muhammed Hüseyin (2000), “İdari Reform Endişesi İçin Gelirler”, *Kamu Yönetim Derneği, 43 Notu*, ss. 14–36.

